

Fanny de Sivers írásai

H. Laborc Júlia és Bereczki Gábor fordításában

A közelmúltban valaki sajnálkozott, hogy folyóiratunk nem olyan, amit az ember az orvosi várószobában is kézbe vehetne. Megpróbálunk segíteni a bajon.

Fanny de Sivers írásfüzérért a protestáns olvasónak ugyan le kell fordítania saját nyelvére, a munka azonban nem nehéz. Másrészt feltűnő, hogy a római katolikus pólya az egyetemes vallástörténetnek milyen erős szövetéből készült.

Az író néhány megállapításával vitatkozhatunk – nem is annyira felekezeti alapon, mint gondolkodóként –, de az esszék tartalmas, élvezhető írások. Fanny de Sivers nem rejti véka alá a véleményét, egyéniségétől azonban távol áll a „lehengerlő” hang. – A szerk.

A betegség ablakokat nyithat

A hétköznapi normalitás határai között

Általában azt tartjuk normálisnak, ami megfelel a közismert, általunk is ismert szabályoknak. Ez magában foglalja mindazt, amit megszoktunk, természetesnek tartunk, ami mindennapinak és szokványosnak tűnik, általános és közismert. A társadalmi életben a normákat maga a társadalom határozza meg. Ezek minden korszakban és minden civilizációban eltérnek egymástól. Így például a század elején a hagyományok szerint a nők többnyire hajadonfőtt jártak, mégis megszokottá vált, hogy otthonukon kívül kalapot hordjanak, ha az időjárási viszonyok megkívánják. Ha pedig manapság az utcán szembejövő ember ránk ölti a nyelvét, akkor biztosak vagyunk abban, hogy elmebeteg, vagy felöntött a garatra, mert a mi mércénk szerint ez a gesztus nagyon szemtelen és közönséges. Tibetben azonban éppen ellenkezőleg, tiszteletet és rokonszenvet jelent.

Biológiai értelemben az ún. normális állapot stabilabb, bár az idők folyamán e tekintetben is bekövetkeztek változások. Míg pár évszázaddal ezelőtt általános volt, hogy az ember átlagéletkora 30 év körül van, addig manapság nem lehetetlen, hogy elélünk 80-90 esztendeig is.

Ha egészségi állapotunkat normálisnak ítéljük, akkor arra gondolunk, hogy minden szervünk zavar nélkül, hibátlanul működik. Közérzetünk jó. Nincs szükségünk kórházra, orvosra, nem szorulunk a gyógyszerész tanácsaira.

Mindazonáltal elkerülhetetlen, hogy az egészséges szervezetnek is meglegyenek a maga korlátai. Az ember csak bizonyos távolságra lát, hallása adott erősségű hangtartományban működik, és minden fizikai megerőltetést a test kifáradása követ. Nem működik szabadon a maga teljességében sem az emberi emlékezet, sem a gondolkodás. Tudósok állítják, hogy agyunk működésének lehetőségei és kapacitása távol vannak a teljes kihasználtságtól, töredékei a teljes aktivitásnak.

E ponton azonban föltehetjük a kérdést, hogy az ember ún. normalitása egyáltalán eredeti értelemben vett normalitás-e. Ha hittel valljuk, hogy Isten teremtette a világot és a világ „jó” lett, ahogyan az Isten maga is kijelentette (1Móz eleje), s hogy csak az eredendő bűn állapotában változott zilálttá, zavarttá az egész tökéletes teremtés, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy az eredendő normális helyzet, amelynek Isten teremtő lelke a mércéje, teljesen eltűnt mind jelenlegi mindennapi valóságunkból, életünkéből, mind tudatunkból.

Milyen volt az ember az eredendő bűn előtti állapotában, milyennek alkotta és akarta őt Isten? Nehéz ezt elgondolni, elképzelni a mi létdimenzióinkban. Képességei és intelligenciája biztosan messze meghaladták mai szellemóriásaink tehetségét.

Érdekes dolog utánanéznünk, hogyan tekint az egyház a bűn, a bűnbeesés előtti állapotra. X. Pius katekizmusában (I. rész, III. fejezet 67.)* azt olvassuk, hogy „az embert nem olyan gyengének és elesettnek teremtették, mint amilyenek jelenleg vagyunk, hanem olyan boldog állapotúnak, akinek sorsa és tehetsége sokkal magasrendűbb, mint a mai emberi természet.”

A katolikus egyház jelenlegi hivatalos katekizmusa (418. §) sorra veszi az eredendő bűn tragikus következményeit: az emberi természet megfogyatkozott erői miatt törékennyé, gyengévé vált, alávetetett a tudatlanság, szenvedés és halál hatalmának, akaratára rosszra hajló lett, és bűnök elkövetésének szándéka járta át...

Eredendő bűn nélküli ember csak kettő született: Jézus és anyja, Mária.

Jézusról azt állítják, hogy ugyanolyan ember volt, mint mi mindannyian, ugyanolyan képességei és tulajdonságai voltak, mint minden embernek, „kivéve a bűnt”. Emiatt azonban mégis alapvetően különbözött a többi embertől. Aki mentes a bűntől, annak alapjaiban más önmagához és a környező világhoz fűződő kapcsolata. A bűn nélküli emberből hiányzik a mi minden romlottságunk, rossz tulajdonságaink. Nem hiú, kapzsi, irigy, nem részrehajló, önző. Ehelyett belső lényege szerint, természeténél fogva türelmes, együttérző, jóságos, segítőkész...

Biztosnak tűnik az is, hogy Jézus fizikai ereje is túlszárnyalta átlag kortársaiét. Képes volt éjszakákon át imádkozni, negyven napig böjtölni a sivatagban, és a római katonák általi kínzást, korbácsolást követően a maga lábán felmenni a Golgotára.

Tudjuk, hogy Jézus olvasott embertársainak gondolataiban, beteget gyógyított, démonokat űzött ki. Mivel egy személyben volt Isten és ember, nehéz feltárni, mely csodatétel valósult meg Isten erejével, és melyik az istenember emberi tökéletessége által.

* Esszékről lévén szó, a szerző hivatkozásait változatlanul közöljük. – A szerk.

Az Írás néhány helyen egyértelműen szól Jézus isteni energiáiról. Ilyen például Márk elbeszélése a gutaütött meggyógyításáról (2,1–12).

Mivel az igehirdetésre összegyűlt hatalmas embertömegem nem lehetett átvergődni a beteggel, a bénát a ház tetőzetét megbontva engedték le hordágyán Jézus elé, aki hitét látva először is így szólt: „Fiam, megbocsáttattak bűneid!” E szavakra a jelenlévő írástudók szívében ilyen gondolatok ébredtek: „Ez Istent káromolja. Ki bocsáthatja meg a bűnt más, mint az Isten?”

Egyedül az Isten... Jézus belelátott gondolataikba. Nem vitatkozott, hanem így szólt: „Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: megbocsáttattak bűneid, vagy azt mondani: kelj föl, fogd az ágyadat és menj? Tudjátok hát meg, hogy az Emberfiának van hatalma a földön a bűnök megbocsátására.” Ezzel odafordult a bénához: „Mondom neked, kelj fel, fogd az ágyadat és menj haza!”

Talán néhány csodát meg lehet magyarázni az eredendően normális ember tökéletesebb mivoltával. Például Jézus vízen járását. A mi dimenziókban az ember tud úszni, de nem kizárt, hogy eredetileg tudta azt is, hogyan kell járni a vízen.

A megtestesülés történetében minden bizonnyal van még mit feltárni. De abszurd és kockázatos lenne Jézust megfosztani isteni aurájától. Bár a legtöbb ember csak a saját szintjén lévő tényeket, eszméket veszi észre és érti meg. Pascal írja erről: „Az egyszerű nép egyáltalán nem észleli az emberek közti különbséget.” Az átlagos normalitáshoz szokott lélek leginkább valamely eszmény iránt érez vonzalmat. Számunkra Jézus az iránymutató, a mérce, a követendő példa, akihez hasonlítani szeretnénk.

Számos prédikátor vélekedik úgy, hogy Krisztust és tanait meggyőzővé tudja tenni, ha a Fiúistent teljesen hétköznapi szintre hozza. Franciaország egyik távoli, kereszténységtől elfordult zugában egy hittérítő szuggesztivitása minden erejével azt állította: „Jézus egyszerű, hétköznapi ember volt, mint ti itt mindnyájan.” Hallgatósága erre így reagált: „Ha Jézus olyan, mint akármelyikünk, akkor egyáltalán nem érdekel minket.”

Az átlagos normalitás határai között álmodozhatunk valami nagyobbról, tökéletesebből, amit bár nem ismerünk, létezésére intuíciónk alapján mégis emlékezni vélünk.

A betegség ablakokat nyithat

Amikor egészségesek vagyunk, nem is gondolunk az egészséggel kapcsolatos kérdésekre. Ilyenkor könnyen olyan illúzióink támadhat, hogy ennek így kell lennie most és a jövőben is. Hamarosan beköszöntenek azonban a betegségek, mint ahogy Pascal írja.

A betegség és minden más fizikai sérülés megzavarja átlagos, normális helyzetünket. Mindenesetre kellemetlen élmény. Boldogtalanná, zsémbessé teheti az embert, de ablakokat nyithat a kezdeti normalitásba, amelyből a megrepedt szomatikus építmény hasadékaiban egyszerre áttetszik egy-egy oldalfelület.

Azt állítják, hogy Pascal zseniális felismeréseit nem gondolta teljesen végig, hanem csak töredékesen vetette őket papírra, mivel a szerző akkor már beteg volt. De talán éppen a gondolkodó betegségi állapotából nőttek ki ezek a gondolatok.

A szenteknél figyelhetjük meg, hogy normális fölötti képességeik gyakran a betegséggel voltak kapcsolatosak. Avilai Teréz, aki kolostorokat alapított, magvas teológiai könyveket írt, s akit II. János Pál az egyház doktorává avatott, egész életében olyan

rossz fizikai állapotban volt, hogy senki se tudja megmagyarázni, hogyan volt képes olyan sokat dolgozni; s ráadásul 67 éves koráig kitarzott, ami a 16. században rendkívül magas kornak számított.

Ez a párját ritkító nő valójában állandóan beteg volt. Egy burgosi orvos, aki megvizsgálta, azt állapította meg, hogy olyan, mint egy „betegségazzenál”. Minden testrésze fájt, ráadásul mindennap. Teréz maga is leírja elesett állapotát: fejfájás, ájulások, görcsök, láz, szízzavarok, neuralgia, nátha, emésztési nehézségek, s időnként benuulás is.

Életmódja csodálkozásba ejteth bennünket. Nagyon keveset aludt és evett. Éjjeli két vagy három órákor feküdt le, s az első hajnali mise kezdetére, a többi kolostori nővérehez hasonlóan, már talpon volt. Ebédét megevett egy tojást vagy egy kis halat, egy szardíniát vagy zöldséglevest, délután egy kis szelet olívaolajban süített kenyeret éhségre csillapítására, este pedig gyümölcsöt, amelyet gyakran nem vett be a gyomra. A spanyolok hagyományos boritala helyett vizet ivott.

A jelenkori orvostudomány megpróbálta kideríteni Teréz betegségeinek tüneteit. A fel-sorolásban megtaláljuk az izomgörcsöket, a tüdőbajt, a hisztériát stb. A mai orvosok meg vannak győződve, hogy malária is gyötörte, amelyet a 16. században még nem tudtak gyógyítani. Ráadásul nyavalyatörésben és májbetegségekben is szenvedett.

Hogyan lehetséges ilyen körülmények között dolgozni és olyan sokáig élni? Az egészben az a legmeglepőbb, hogy minden nyavalyája ellenére Teréz megőrizte lelki egyensúlyát, a boldog ember képmását, aki szeretett dalolni, táncolni. Nyilvánvaló, hogy lelkileg és testileg fölötte állt élete minden nehézségének. Ha belegondolunk Teréz élettörténetébe, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a szenvedés befogadóbbá teheti az embert a metafizikai tudás számára, megnyithatja neki a Valóság rejtett síkjait, olyan dolgokat idézhet fel, amelyeket az egészséges test nem érzékel. A másik ilyen meglepő példa a híres Padre Pio Pietrocinaé, az olasz kapucinusé, akit egyesek a 20. század legnagyobb szentjének tartanak.

Padre Pió, azaz Pio atyán már fiatalon kiütöttek Krisztus sebei, az ún. stigmák, amelyek állandóan fájtak és véreztek. A képeken bekötött kézzel látjuk a papot, amelynek kötésén néha átszivárog a vér. Padre Pio olvasott az emberek gondolataiban, látta múltjukat és jövőjüket. Felismerte a fiatal Karol Wojtylában a jövő pápát, II. János Pált. Ismert róla néhány különös diszlokációs eset. Több helyen is meg tudott jelenni egyidejűleg. Az amerikaiak két pilóta meghökkentő második világháborús kalandjáról mesélnek, akik Pietrocina szülőhelyét mentek bombázni. A felhőkből előbukkant a kapucinus alakja, s a propellerek elé tette a kezét. A megrémült katonák nyomban visszatértek támaszpontjukra.

Olaszországban nagy port vert fel Cadorna tábornok esete, aki vétkesnek érezte magát egy katonai egység megsemmisüléséért, s elhatározta, hogy főbe lövi magát. Ekkor megjelent neki Padre Pio, s megakadályozta ennek a végzetes gesztusnak a véghezvitelében.

Mindennapi életünk kötve van az idő és a tér határaihoz. Valószínű, hogy az ősi normális kontextusban az embernek sokkal nagyobb cselekvési szabadsága volt, s ez néha a mi elrontott világunkban is megnyilvánulhat.

Sok szentről tudott, hogy elhivatottságukat és emberfeletti képességeiket fizikai

szenvedés eredményeként kapták. Marthe Robin, a 20. század másik nagy alakja egész életét betegségben töltötte. Ott adott tanácsot és vigasztalást íróknak, filozófusoknak és más, lelki bajokkal küzdő látogatóinak.

Marthe Robin nem evett, nem ivott és nem aludt 50 éven át. Az orvosok úgy gondolták, hogy letargikus agyvelőgyulladás van, egy olyan betegség, amely sok európaít elpusztított a második világháború után. Ilyen egyszerű diagnózis azonban nem elégséges ahhoz, hogy megmagyarázzuk ennek a rendkívüli nőnek az egészségi hátterét. Couchaud professzor, aki foglalkozott vele, úgy vélte, „bolygónk egyik legkülönösebb emberét” látta, s Jean Guittou filozófusnak ezt mondta róla: „Kiváltságos, ragyogó szellemnek tartom egy kiváltságos tapasztalat és kimondhatatlan szenvedés közepette.”

Hasonló példákat bőven találunk még a történelemben, s ebből arra lehet következtetni, hogy a betegség és a szenvedés olyan lehetőségeket nyithat meg, amelyek elérhetetlenek az átlagos „jó kondícióban” lévő ember számára.

Az üdvözítő szenvedés

A szenvedés sok különböző változatban fordul elő, s ezekre magyarázatot és értelmezést lehet találni. Az antik és az ótestamentumi világban elsősorban büntetésnek tartják a szenvedést, s a büntetésen keresztül tanításnak. Aiszkhülosz is azt hirdeti, hogy „a fájdalom tanít bennünket”. Pál is úgy véli, hogy minden megpróbáltatásból valamilyen tanítást vagy útmutatást kell kiolvasni. Jób esete viszont azt mutatja, hogy a szenvedés a büntetés keretein kívül is megjelenik, s teljesen ártatlan teremtményeket is sújthat. A keresztény gondolkodók a szenvedésnek a világ megváltásában játszott szerepét hangsúlyozzák.

A priori egyáltalán nem látszik világosnak a dolog. Tudjuk, hogy a Fiúisten magára vállalta a világ összes bűnét, s ezzel kapcsolatosan a világ szenvedéseit is. Krisztus keresztre feszítése és halála megfizet minden hazugságért és gonoszságért, amelyek az emberiségre nehezedenek a történelem kezdetétől a végéig. „Éppen a Kereszt által ér el ő a gonoszság gyökeréig, mélyen az emberiség történetében és lelkében” – írja II. János Pál a krisztusi szenvedésnek szentelt pástorlevelében.

A szenvedés tehát meggyógyít és megszabadít. A görög szövegekben e kétfajta cselekvésre ugyanazt az igét használják. A keresztény hagyomány elismeri, hogy az emberi szenvedésnek a Krisztus szenvedéséhez hasonló értéket lehet tulajdonítani. A Kolossébeliekhez írott levelében (1,24) Pál azt írja, hogy Krisztus szenvedése új feladatot ró az emberi szenvedésre: *...testem elszenvedí mindazt, ami a Krisztus gyötrelmeiből még hátravan, az ő testéért, ami az egyház.*

Látszólag különös magyarázat. Felületes olvasás esetén az a benyomása támadhat az embernek, hogy Krisztus megváltói vállalkozása félig sikerült, hiányos maradt, s emberi erőfeszítésre van szükség az űrök betöltésére.

Vannak természetesen olyan szenvedésváltozatok, amelyek az ember Jézust közvetlenül nem érintették: nem szenvedett betegségekben, nem érezte az öregedéssel járó bajokat, nem tapasztalta meg a romok alá temetett ember rémületét. Ennek ellenére logikusnak látszik, hogy magával hordozta mind e bajokat, s a mi feladatunk lehet ezek úgymond aktualizálása.

II. János Pál 1984-ben közzétett egy pásztorlevelet, amelynek címe *Salvifici doloris*. Ebben keresztény szemszögből magyarázza a szenvedést. A pápa felidézi, hogy Jézus élete során többször is elmondta: az ő követője kész kell hogy legyen saját keresztje hordozására, az üldözések elviselésére, igyekeznie kell átjutni „a szoros kapun”. Nem a szenvedés fontos, hanem a szeretet. A szereteten át egyesül a mi szenvedésünk Krisztus fájalmával, s pozitív töltetet kap általa. – A megváltás, amely a megigazító szeretet ereje által jött létre, folyamatosan nyitva áll minden szenvedés előtt, amely emberi szeretetben nyilvánul meg. Ebben a dimenzióban – a szeretet dimenziójában – bizonyos értelemben szünet nélkül valósul meg a megváltás, amely különben már teljességgel véghezvitetett. Jézus egészségesen vitte véghez a megváltást. Ugyanakkor nem jelölt ki számára határt. A megváltó szenvedésben, amely által a világ megváltása megvalósult, Krisztus kezdettől fogva nyitott volt minden emberi szenvedés iránt, s folyamatosan nyitott iránta ma is. Igen, úgy tűnik, hogy Krisztus megváltó szenvedéséhez hozzátartozik az állandó teljesebbé tételre való hajlam (61–62).

János Pál megjegyzi, hogy a szenvedésben mérhetetlen erő rejlik, amely meg tudja változtatni az embert, Krisztushoz viheti, Istenhez vezetheti. A szenvedés bensőleg éretté, lelkiileg nagyvá tesz. A betegnek, aki már nem tud mihez kezdeni, tudnia kellene, hogy életfeladata még nem ért véget, hogy még nagy szerepet játszhat a világ fejlődésében. A gyengeségből erő fakadhat...

A szentek ugyanezt a gondolatot fejezik ki. Pál csaknem büszke a gyengeségére, mert így mindenre képes az Istenből merített erővel (2Kor 12,9). A szenvedés „tevékenység”, hatékonyabb és hatásosabb, mint szokásos tetteink. A „legjobb imádság” lehet (Elisabeth Catez). „A szenvedés életet teremt, mindent megújít, amit megérint” – írja Elisabeth Leseur, a 20. sz. elején élt francia misztikus. És Ars szent papja szép definícióját adja a keresztnek: ez a mennyország létrája.

A szenvedés Evangélium, jelentette ki a pápa 1994. május 29-én, a Gemelli klinikán tartott angeluson mondott imájában. – A szenvedés Evangéliumával kell előkészíteni a jövőt!

A szenvedés misztériuma

A keresztényeknek gyakran szemére hányják, hogy megkerülik a lényeges kérdéseket: mintha nem akarnának vagy nem tudnának felelni rájuk, azt mondják, *misztériumról* van szó. A kifejezés rejtett igazságot jelent, a Valóság nehezen felfogható aspektusát. Ide tartoznak Isten olyan tervei és cselekedetei, amelyeket saját erőnkéből nem tudunk felfogni. A „misztériumnak” azonban nem kell az emberi értelem számára felfoghatatlannak lennie, azt kell csak tudni, hogy feltárásához kinyilatkoztatásra van szükség; a hétköznapi élet dimenziója s ennek eszközei nem képesek megvilágítani az isteni titkokat.

A szenvedés az egyik ilyen misztérium. Honnan jött? Miért létezik egyáltalán? Hogyan lehetséges, hogy a teremtő Isten, aki alapvetően jó, elnézi azt a rosszat, ami a világban történik? Azt mondják róla, hogy mindenható. Jó és mindenható, de enged, hogy a gonoszság és a fájdalom uralkodjék a világban? Ez az ellentmondás zavarja a logikánkat, s ez az egyik fő oka annak, miért fordítanak sokan hátrat az egyháznak, s

tagadják meg az összes keresztény tant; még a mélyen vallásos emberekben is bizonyos nyugtalanságot, vagy legalább zavart kelt. Isten valóban jóságos? Még Marie-Noëlnek is, aki minden reggel elment az auxerre-i székesegyházba, hogy ihletet és életörömet merítsen az oltáriszentségből, s aki csodaszép verseket szentelt a Teremtőnek, neki is meg kellett birkóznia ezzel a megpróbáltatással. „Te Isten vagy, Te jó vagy... Te ez vagy... de vérem azt mondja, hogy nem!”

De ha Isten valóban jó, hogyan magyarázzuk a gonosz hatalmát a világban, amelynek nem látszik határa? Hol marad a keresztények Istenének híres mindenhatósága? Vagy talán mégis tehetetlen és szánalmas, nem tud érvényt szerezni az akaratának? Tetszetős és bonyolult világot teremtett ugyan, de most már nem boldogul vele?

Mivel nemzedékünk igyekszik mindent jobban megmagyarázni, mint elődei, ezért Isten alakját újjá, érdekessé gyűrják. Így Paul Ricoeur, korunk egyik mértékadó francia filozófusa, aki ugyan protestáns kereszténynek tartja magát, de az az állítás, hogy Isten nem képes beleszólni a történelem folyásába, mégsem látszik zavarni. Isten egyedüli hatalma a fegyvertelen szeretet. Az a gondolat, hogy Isten beavatkozhatna a történelembe, csupán a zsarnokok álma. „Isten egyedüli hatalma abban áll, hogy szeret, és segítő szót szólhat hozzánk, ha szenvedünk. A mi nehézségünk az, hogy meghalljuk-e.” Isten nem akarja a szenvedést, de nem tudja megakadályozni. „Napjainkban vállalnia kell az embernek azt a magánosságát, ami korunk fontos tényezője. Isten és a társadalom, amelyben élünk, nem mondja már meg, hogy mit kell tennünk, vagy mit nem. Hiszem, hogy örülnünk kell ennek a fejlődésnek...”, mivel ez felnőtté, önállóvá tesz bennünket.

Az a keresztény, aki azt hirdeti, hogy Isten nem mindenható, ezzel megtagadja a hagyományait és a hitvallást. „Credo in unum Deum, patrem omnipotentem...” Ha ebből valamit is elveszünk, összeomlik az egész rendszer. Mire vezet az az elvont szeretet, amelyből nem származik semmi konkrétum? Nem lenne világosabb Nietzschével, Sartre-ral és a kortárs istentagadókkal együtt kijelenteni, hogy az Isten halott?

Mindenesetre már Aquinói Tamás megjegyezte, hogy a gonosz létezése a legnyomósabb érv mindazok között, amelyek megingatják az Istenbe vetett hitet. – Ha kimondjuk azt a szót, „Isten”, valami végtelen jóra gondolunk. Következésképpen ha Isten létezne, nem lenne többé gonosz. A világban azonban megtaláljuk a gonoszt, tehát nincs Isten.

A teológusok megpróbálták a gonosz létezését a jó hiányával magyarázni. Ez az álláspont közeledik Platón meggyőződéséhez, hogy a világ még nem fejlődött ki véglegesen, s a gonosz ott leselkedik elkerülhetetlenül minden körül, ami a halandósággal kapcsolatos. Így hát a gonosz és következményei nem mások, mint valami hiányzó vagy még el nem ért teljességnek halvány árnyékai. Bergson helyesbíti ezt a magyarázatot: „A filozófus (vagy tudós) tetszetősnek tarthatja az effajta spekulációt dolgozószobája magányában; mit gondolna azonban, ha látna egy anyát, akinek végig kell néznie gyermeke halálát? Nem, a szenvedés borzalmas valóság, és az optimizmus, amely a priori »kevésbé jó«-ként határozza meg a gonoszt – akkor is, ha olyanná degradálja, mint amilyen a valóságban –, elviselhetetlennek tűnik.”

Minden más vallás igyekszik megmagyarázni a gonosz és a szenvedés létezését. Az első zsidó gondolkodók úgy vélték, Isten felelős mind a jóért, mind a rosszért. Itt a büntetés eszméje dominál. A Talmud érdekes árnyalatokkal szolgál: „Ha a gonosz az igazat sújtja, ez azt jelenti, hogy az igaz nem volt teljesen igaz; és ha egy rossz ember hasznot húz valami jóból, akkor az nem is volt teljesen jó.”

A zsidó filozófusok ugyanezekkel az érvekkel éltek. Maimonidesz hajlott Platón gondolata felé, miszerint a rossz az ember anyagi természetével kapcsolatos. Hermann Cohen a 19. században úgy véli, hogy a szenvedés Istentől jön azért, hogy „magasabbra emelje” az embert. A rossz okaira nem ad magyarázatot.

Az iszlámban nem merül fel semmi aggály. A jó és a rossz alá van vetve Isten akaratának. A jót még valahogyan megértik, de a rossz átláthatatlan titkot képez. Mivel a mohamedán mindenekelőtt Istennek van „alávetve”, nem illik túl sok kérdést feltenni.

Krisztus tanítása visszautasítja a büntetéselméletet. Amikor a tanítványok megkérdezik, hogy a vak a saját vagy a szülei vétkei miatt született-e vaknak, Jézus így válaszol: *Nem ő vétkezett, nem is a szülei; hanem azért van ez így, hogy nyilvánvalóvá legyenek rajta Isten cselekedetei.* (Jn 9,1–2)

Amikor a siloámi torony ledőlt, tizennyolc ember meghalt. Ezek semmivel sem voltak bűnösebbek, mint a többi galileabeli. Jézus azonban kijelenti: *ha meg nem tértek, mindnyájan ugyanúgy vesztek el.* (Lk 13,5)

Ebből a kommentárból kiderül a szerencsétlenség kapcsolata a bűnnel. A viszony azonban bonyolult. Azok, akik elpusztultak, nem voltak bűnösebbek másoknál; de az, aki elismeri bűnét, mégsem akar megszabadulni tőle, várhatja, hogy valamilyen torony a fejére omlik.

A Jézustól megjárt út tudunkra adja, hogy a szenvedésnek jelentősége van, megváltás értékű lehet. De ebből se világlik ki, miért kell ennek így lennie. Lehetett volna másképpen is. Ezzel eljutunk Leibniz kérdéséig, amely még most is kísérti a fizikusokat, s amelyre még senki se tudott válaszolni: „Miért van valami, ahelyett, hogy nincs semmi?”

A gyógyulás és a gyógyítás

A beteg vagy a nyomorék egészségét lehet természetes eljárásokkal gyógyítani, vagy lehet csodára várni. A természetes és a csodás közötti különbség azonban nem mindig világos. Ismertek olyan esetek, amikor némely gyógyíthatatlan nyavalya magától elmúlik, minden magyarázat nélkül. Máskor meg rég ismert gyógyítási eljárások egy-egy páciens esetében hatástalanok maradnak, de ha a javas ráolvasa ígét, meggyógyul a beteg. A lourdes-i zarándokok között voltak olyanok, akiknek csodálatos gyógyulása vitathatatlan, s vannak sokan mások, akiknek esetében az orvosok nem akarnak állást foglalni. Az egyház mindenestre nagyon óvatos a csodákkal kapcsolatban. A keresztény tudja, hogy Isten ugyan meggyógyíthatja az embert, de akkor a gyógyulási folyamat egészen mással függ össze, mint a fizikai állapot. A hathatós orvosi segítség is tartozhat a csodák rubrikájába. Teilhard de Chardin úgy véli: a teremtő Isten lehetővé tette az orvostudomány rendkívüli fejlődését, és sok tehetséges embernek azt sugallta,

hogy – az emberiség bajainak enyhítése érdekében – foglalkozzon az egészség kérdéseivel. Egy jó orvost és a legjobb készülékekkel felszerelt kórházat már csodaszerűnek kell tekinteni!

Jézus járóképessé teszi a béna lábakat, s látóvá a vak szemeket. De gyakran a büntől való megtisztítással kezdődik a gyógyítás. Néhány esetben különösen szembetűnő a bűnnel való kapcsolatot: ilyen például a béna meggyógyítása (Jn 5), amikor Jézus ezt mondja: *Íme, meggyógyultál, többé ne vétkezz, hogy valami rosszabb ne történjék veled.*

A test és a lélek meggyógyításával kapcsolatban az Ószövetségben is esik szó a bűnök bocsánatáról (például Zsolt 103,3). Ha a nép megbánja eltévelyedéseit és hibáit, akkor eljön az Úr és meggyógyítja, s megnyitja előtte *a békesség és a hűség kincseit* (Jer 33,6).

A nyugati orvostudomány sokáig abban az illúzióban ringatta magát, hogy a test gépszerkezet, amelyet „mechanikusan” kell javítani. Csak a múlt században vált véglegesen világossá, hogy az ember olyan egészet alkot, amelyet nem lehet feldarabolni. Philippe Madre francia orvos, akit dél-franciaországi pszichoterápiai központja tett híressé, azt állítja, hogy minden betegség a bűnből és a gonoszból nő ki. Teljesen egészségessé csak három megbékélés árán válhat az ember: megbékélés Istennel, megbékélés önmagával, megbékélés embertársaival.

Laurent Fabre jezsuita, aki egy karizmatikus mozgalomban tevékenykedik, látta, hogyan gyógyultak fel egyesek vesebajból vagy rákbetegségből. Egy nő, akinek a dermatológusok nem tudták megtisztítani a bőrét, meggyógyult, miután kibékült az apjával, akit szíve mélyéből gyűlölt.

Mindebből azt a következtetést lehet levonni: ha fizikailag nem érezzük jól magunkat, mindenekeelőtt az életmódunkat, a magatartásunkat vegyük nagyító alá. Az anyagi diagnózis önmagában hamis útra vezethet bennünket.

1983-ban szemináriumot rendeztek Párizsban keresztény orvosok és pszichológusok számára. A megbeszélések eredményeiből nyílt levelet intéztek a betegekhez; ennek lényegét az alábbiakban foglaljuk össze:

1. A betegség megértéséhez a diagnózis önmagában nem elegendő. Azok a tünetek, amelyeket az orvos felismer és kezelni tud, nem tartalmazzák a teljes valóságot. Azok a bajok, amelyekben az ember szenved, rendszerint sokkal mélyebbre nyúlnak. A betegség igazi okait kellene megkeresni.

2. Kevesebb gyógyszert, több megbocsátást és részvétet! A pszichológusok megállapították, hogy sok betegség a kommunikációs nehézségekre vezethető vissza. A test regisztrálja a feszültségeinket, nyugtalankodásainkat és szorongásainkat, a szeretet hiányát. Ahelyett, hogy nyomban a patikába futnánk, talán írni kellene egy levelet, kibékülni egy veszekedő családtaggal, elfogadni valamely személyes kudarcot...

3. Keresni a megbékélést Jézussal. Egyedül Krisztus az az orvos, aki az összes nyavalyával megbirkózik.

4. Fontos az imádság. A levél szerzői megfigyelték, hogy sok esetben a böjt és az imádság többet segített, mint az orvosságok. Különös erejűnek látszik a hálaadás, amely eltávolítja az embert saját bajaitól és gondjaitól, s megnyitja érzékeit az élet „igazi dimenziói előtt”.

Betegnek lenni bonyolult állapot. A gyógyulás folyamatát sem lehet egyszerűnek

tartani. Az inkarnációban minden összekapcsolódik: test és lélek, valamint Isten terve, amelyet mi nem mindig fogunk fel. Maurice Cogagnac domonkosrendi szerzetes, aki tanulmányozta a mexikói és az indiai hagyományos orvostudományt, meséli, hogy Katmanduban látott embereket, akik megvették az orvosságot a patikában, aztán elmentek a templomba, hogy isteni energiával toldják meg. Talán ez a legrealistább eljárás a betegségek elijesztésére!

Az állatok részvétele a szenvedésben

Testi mivoltukat tekintve az emberek és az állatok egy csoportba tartoznak. Az állatnak is kell ennie, aludnia, gyakran félelmet kiállnia és szenvedést elviselnie. Az állat nagy szerepet játszik az emberiség kulturális fejlődésében, de csak az utóbbi években ébredtek rá, hogy az állatnak is van joga élni (l. UNESCO az állatok jogainak deklarációja, 1978. okt. 15.), s hogy az egész mindenség szolidáris.

Az állatnak nincs bűne, de cipeli az ember bűneinek következményeit. Szünetese különösen azért megdöbentő, mivel teljesen büntelen lényt sújt. Azt, hogy ez pontosan mit jelent, nehéz elgondolni. A saját bonyodalmainkból sem tudunk mindig simán kikeveredni, hogyan bogozzuk akkor ki a különböző élőlények rejtvényeit? Az embert és az állatot ontológiai szakadék választja el egymástól, s az állat megértéséhez a Teremtő világosságára van szükség. Különböző szemlélődéseink olyan – emberi – szinten maradnak, amelyen mindenféle ostoba elméletet lehet kiagyalni, kezdve Descartes-tal, aki nem vette észre, hogy az állat nem „gép”, hanem érző, értelmes lény a maga sajátos szellemiségével. Még egy olyan gondolkodó is, mint Jean Guilton, aki teljes erőből támogatta a párizsi vágóállatok védegyletét, olyan szokványigazságokat hangoztat, amelyeket nehéz ellenőrizni vagy általános érvényűnek tartani: „Az állat nem gondolkozik, nem fejlődik, az állat nem tudja, hogy állat.”

Ami pedig a szenvedését illeti, az különbözik az emberétől, mert „nincs emlékezete, nincs benne félelem, egyetlen pillanatra összpontosít”.

Ezzel szemben tudjuk, hogy az elefántok emlékezetben tartják azokat az embereket, akik rosszul bántak velük. A szamarak úgyszintén. A cirkuszi állatok szemében néha rémületet láthatunk, ami azt bizonyítja, hogy kínozták őket. Indiából tudjuk, hogy a kobra csak azért „táncol”, mert a furulyázó zeneszerszáma emlékezteti arra a botra, amellyel sokat verték.

Bár az etológusok, mint például Konrad Lorenz, az állatok lényének és viselkedésének eddig ismeretlen aspektusait fedezték fel, még sok kutatni- és megvitatnivaló marad ezen a témán. Gyakran visszagondolok egy kacsára, amely több hangot tudott használni arra, hogy kifejezze magát, sőt suttogott, ha úgy érezte, hogy valamilyen rám leselkedő veszélyre kell figyelmeztetnie. Mindaz, amit eddig a kacsákról olvastam, nem állja meg a helyét. Az állat is misztérium, s Heidegger teljesen realistának tűnik, amikor azt állítja, hogy „az állatot illetően nem lehet semmit se mondani”.

A Biblia hangsúlyozza az emberiség és az állatvilág szolidaritását. Itt felsejlik az a gondolat is, hogy az állatok szenvedésének is van metafizikai értelme. Áldozáskor az állat Isten elé viszi az ember baját, míg Krisztus – Isten báránya – véget nem vet ennek a barbár hagyománynak. Különösen meghökkentő példát nyújt Jónás könyve (3,1–10).

Jehova Ninivébe küldi Jónást: hírül kell adnia ennek a bűnös városnak, hogy pusztulásra van ítéelve. A város lakói, „kicsik és nagyok” gyászruhát – zsákruhát – öltenek, s böjtölni kezdenek. Amikor a király ezt meghallja, ő is gyászruhába öltözik, s parancsot ad az általános bűnbánatra: egyetlen ember, egyetlen állat, se a kicsi, se a nagy legelő állatok nem nyúlnak semmiféle enivalóhoz. Nem isznak, nem esznek. Öltözéskül gyászruhát öltenek mind az emberek, mind az állatok. Teli torokból kiáltanak Istenhez. Mindenki vessen véget elítélendő viselkedésének és mindenféle erőszakos cselekedetnek.

Isten látta és hallotta mindezt, s letett Ninive elpusztításáról. Az állatnak magának nincs bűne, de az ilyen esetek azt sugallják: segítheti az ember erőfeszítéseit, hogy kiszabaduljon a bűnből. Talán azért, mert a figyelmes szemlélő megláthatja az állat szemében saját maga tükörképét. Jean Guitton tovább tágítja ezt a gondolatot: „A mindenségben minden hasonlít egymásra, minden összetartozik, s minden kiegészíti egymást. Az állati szem a minden tükre, s a csillagos ég a legkisebb vízcseppben is megmutatja mását.” Guitton hiszi, hogy Krisztus magára vette a szenvedés minden formáját (az emberek szenvedését, az állatok szenvedését, a növények szenvedését), hogy megfizessen értük, állandó érvénnyel megszüntesse, semmissé tegye őket azáltal, amit a keresztények megváltásnak neveznek; úgyhogy az ártatlan lény szenvedése, az állat szenvedése, minden ember szenvedése csupán ideiglenes, s nem tart tovább, mint egy időatom, amely nem is idő összevetve azzal az örökkévaló mosttal, ami az Isten élete, akiben minden lény, minden állat örök üdvösségre talál.

Mivel az állat szenved, részesülnie kell a megváltásban is, következteti ki logikusan Léon Bloy. Pál a Rómabeliekhez írott levelében (8,19–22) nem hagy e tekintetben kétséget: *Mert a teremtett világ sóvárogyva várja az Isten fiainak megjelenését... Hiszen tudjuk, hogy az egész teremtett világ együtt sóhajtozik és együtt vajúdik mind ez ideig.*

II. János Pál szerint a megváltásnak magától értetődően kozmikus kiterjedése van. Az eukarisztiának szentelt pásztorlevelében (2003) saját tapasztalataként írja:

„Alkalmam volt misézni olyan kápolnában, amelyek hegyi ösvények mellett, tószélen vagy tengerparton állnak, továbbá stadionokban, városok terein felállított oltároknál... Az én eukarisztikus celebrálásaim ilyen különböző keretei arra a meggyőződésre vezettek, hogy ennek a szentségnek univerzális, hogy ne mondjam, kozmikus kiterjedése van. Igen, kozmikus! Mert akkor is, ha az oltári szentséget egy vidéki templom kicsiny oltáránál mutatják fel, valójában ez mindig a világ oltáránál történik. Kapcsolat létesül az ég és a föld között, magába öleli és átjárja az egész teremtést. Isten Fia emberré lett, hogy visszaadja az egész mindenséget annak, aki a nemlétből megalkotta. Ő, a legfőbb és örök pap, az örök szentélybe lépve keresztje véérének árán visszaadja az egész megváltott természetet a Teremtőnek és Atyának. Mindezt az egyház papi közvetítésével teszi a Szentháromság tiszteletére. Az eukarisztiában valóban a *mysterium fidei* valósul meg: a világ, amely a teremtő Isten kezéből került ki, visszatér őhozzá, miután Krisztus megváltotta.

Jean-Marc Bot versailles-i pap meg van arról győződve, hogy a jövő világban, amelyről Ézsaiás is beszél, minden létezőnek helye van. Utolsó könyvében (*L'esprit des derniers temps*, 2004) megpróbálja elképzelni, hogyan változik meg a világ a történelem végén.

Az utolsó ítélet napja igazságot és békét hoz, a testi feltámadás a fizikai világot át-

viszi az örök életbe. Az ember testét nem lehet elválasztani többé az érző környezettől. Bizonyos, hogy vele együtt kelnek életre az összes különböző létezők, amelyek más törvényeknek vannak alávetve: kövek, növények, állatok és csillagok. Nincs értelme egyet se kihagyni közülük, mert Isten azért teremtette őket mind, hogy állandóan megmaradjanak. Bizonyos értelemben az egész mindenség az ember testének „meghosszabbítása”. Az ember teste pedig részesül Krisztus testének dicsfényében, így az egész látható világot beragyogja. Anyagát beolvasztja a végítélet napjának kemencéje, s végül megkapja dicsfényel beragyogott alakját, amelyet mi nem tudunk elképzelni.

Amikor az új világ fölé új ég borul, akkor minden misztérium magyarázatot nyer. Akkor fény derül az állatok szerepére is az ember növekedésében, s szenvedésük értelmére Isten üdvtervében.

Az 1. esszé *H. Laborc Júlia*, a többi *Bereczki Gábor* fordítása.

Sirkka Turkka versei

Szopori Nagy Lajos fordításában

Szopori Nagy Lajos – a tanár, könyvtáros, irodalomtörténész, szerkesztő – életpályáját itt nem ismeretethetjük. Legyen elég egy rovatunkhoz szabott, rövid megjegyzés: halálával a finn irodalom egyik legkiválóbb magyar tolmácsolóját veszítettük el.

Utolsó életéveiben a Credo munkatársai közé tartozott. Szerkesztőként bátran állíthatom: ebben az időszakban nem volt olyan evangélikus szerzőnk, akivel akkora szerencsénk lett volna, mint vele. Világosan értette és helyeselte a folyóirat célkitűzését: nem bocsátkozott ugyan elvi fejtegetésekbe, de – számomra megtisztelő – barátsága, egy-egy megjegyzése, állandó és szíves segítsége mindennél többet mondott.

Mindig minőségi munkával érkezett: amit lefordított, magyar szöveggé életre kelt. Én már így olvastam, hiszen finnül nem tudok. Lajos filológiai készségéről, alaposágáról inkább közvetve győződhettem meg; versfordításai azonban rögtön megmutatták, hogy igazi művész. Amit kaptunk tőle, sohasem volt lapos, unalmas. Igaz, a minőség önmagában is kizárja az unalmat, de azt sem szabad elfelednünk, hogy a kortárs finn irodalom talán legjobb magyar ismerőjeként okosan és kiváló arányérzékkel válogatott folyóiratunk számára.

Még megengedte az Isten, hogy a Sirkka Turkka-versek fordítását – halála előtt másfél hónappal – elküldje címünkre. Úgy tapasztaltam, hogy igen nagy önfegyelemmel viselte sorsát; de amikor a költőnő sötét tónusai magyarul is megszólaltak, talán az a Szopori Nagy Lajos vallott, aki saját szenvedését is a műfordításba rejtette.

És most itt az idő, meg kell vonnom egy szolid, rövidre szabott munkatársi kapcsolat mérlegét. Hat dupla számban negyvenegynéhány oldal: hat kortárs szerző rövid bemutatása, két elbeszélés, egy prózacyklus, huszonhat vers. A finn irodalom hazai recepciójához képest úgyszólván elenyésző mennyiség: a kapcsolat rövid volt, a folyóirat ritkán jelent meg. És mégis... huszonhat valódi vers igen nagy érték. Úgyszólván karcsú kis kötet. Ha valaki a finn irodalmat s különösen a finn költészetet szereti, észben kell tartania folyóiratunk 2002–2005-ös számain.

Önfegyelmét és munkabírását őseitől, a Sopron megyei magyar parasztgazdától örökölhette Szopori Nagy Lajos. Beleérzőkészsége, kifinomult hallása talán személyre szólóbb adomány. A finn föld és a finn irodalom iránti szeretete pedig titok: életútjában vannak ugyan támpontok, amelyek az érdeklődés korai megjelenését bizonyítják, de az életrajzi adalék nem magyarázat.

Márciusban, a hetvenedik születésnapján talán úgy lehetett összegezni pályáját: nehéz korszakban is tudta kamatoztatni tehetségét. Aztán sokkal rövidebb, de – bizonyos szempontból – sokkal gyötrelmesebb korszak következett, s mégis maradt ereje... elküldte az utolsó műfordításokat. Míg végül Isten határt szabott a kísértésnek, s most fájó szívvel, de az ő akaratában megnyugodva búcsúznak.

Mányoki János

Ezúttal egy jelentős kortárs költő verseit kínálom az olvasónak Finnországból. Sirkka Turkka (1939, Helsinki) pályája 1973-ban indult, s 2004-ben a tizenkettedik verseskötetét adta ki a Tammi Kiadó. Indulásakor a természetlírikusok közé sorolták kritikusai, ám elég hamar világossá vált, hogy többről: egyfajta mitikus, metafizikus költészetről van szó. „A konkrét, hétköznapi képek a mitikus víziókkal többdimenziós egésszé fonódnak össze” – állapította meg jellemzésében 1986-ban a legnagyobb összegű irodalmi-kiadói díjat, a Finlandiát Turkkának odaítélő bizottság.

Turkka költői világát egyszerre lengi be a szomorúság és bizonyos keménység annak ellenére, hogy esetenként a humor és az ironia sem idegen tőle. Bármennyire is gyöngéd színekkel képes fölfesteni a teremtett világ, a természet tárgyait és lényeit, az idill távol áll tőle. A szenvedés, az elmúlás a létnek azok a velejárói, amelyeket szüntelenül érzékel és regisztrál – ám a kétségbeesés vagy a szentimentalizmus legapróbb nyoma nélkül.

A lét, a szenvedés és az elmúlás az ő mitológiájában nem emberközpontú. 1989-es kötetének egyik versében ezt írja: „Zsebemben árva sérült köveket / hordoztam, válla-mon számos állat halálát.” Egyik kritikus találoán állapította meg róla: „a teremtett világ kicsinyeinek Szent Ferenc-szerű szerelmese, az állatok Jézusa”. A verseiben újra meg újra felbukkanó állatok (elsősorban a lovak és kutyák) ugyan nem antropomorf lények, de szenvedésük és pusztulásuk éppúgy, mint szépségük és hűségük legalábbis egyenértékű az emberével. (Talán nem érdektelen itt megemlíteni, hogy a költő bölcsészkar tanulóit megelőzően felsőfokú állattenyésztési technikumot végzett, később pedig istállómasteri képzést is szerzett, s Lohjában, ahol ma is él, maga is tenyésztett lovakat.)

„Magánmítoszaiba” gyakran beledolgozza az emberiség nagy mítoszainak elemeit, és ezekkel meg művészeti (kiváltképp zenei) asszociációival távlatot, megerősítést ad nekik, vagy esetleg a két különböző világ ironikus fénytörést kölcsönöz egymásnak.

Turkka verseiből magyarul két antológiában találunk válogatást: *Tengeráramok* (1996), *Kánon az erdőn* (1999).

Az itt közölt költemények lelőhelyei: *Teokset 1973–1983* (1985), *Tule takaisin, pikku Sheba* (1986), *Tulin tumman metsän läpi* (1989), *Niin kovaa se tuuli löi* (2004). – A ford.

*Ma megbotlottam egy gallyban, és az ösvény, az erdő folyója
mohaöklével szíven ütött.*

Egy pillanatig csak lihegtem ott.

*Az állat mindig megörül, ha harapnivalót talál,
miután megette is arról énekel.*

*Állítólag ragadozómadár-szemem van s tigris-szemem:
az íriszt sárga gyűrű keretezi.*

*Éppolyan kékszemű vagyok, mint a búzavirág
közvetlenül a kék ég alatt.*

A hóban zöld vagyok és barna, mindig földszínű.

*Egy nagy kéz sokszor megpróbált
letörölni,*

feleslegessé vált könnyet a zsebkendő sarkába.
 Komolyan próbálkozott.
 De én újra meg újra visszaverekedtem
 a jogomat: élni
 zölden és élni barnán,
 erdőben erdő-, a földön földszíniően.
 A szelídhez szelíd vagyok, becsapni nem lehet.
 Az állatnak a szemébe nézek, s évezredek beszélnek hangtalanul.
 Fáradt vagyok, öreg, akár az ezer esztendő,
 ám soha olyan harcra kész, mint most.
 Szívemben toll vagy ragadozó foga.
 Készen a simogatásra vagy az ütésre.
 Habozás nélkül, gyorsan.
 Egyedül és most.

* * *

Van pulzusom, éjszakai folyó módjára lüktet.
 Nyugtalanul keresem a követ, hogy rögtön át is
 adhassam
 szerencsétlen önmagamnak, aki nem tudom célokat
 s a pillanatot sem, amikor az az idő eljön.
 A követ, mely puha lesz, mint a suttagás,
 gyöngéd minden ujjhoz.
 Lehet: azt a síró követ keresem, amelyik
 egy bánatos nő festményén látható a falon.
 A követ, mely úgy szívja be a kint,
 hogy kiszárad a tenyér, úgy, ahogy én magam
 szívom be a levegőt vagy bármit,
 csak hogy éljek, élhessek.
 De ha megcsal... Ha egyszer
 meglelem és ha megcsal,
 messzire hajítom, vagy miként a folyó
 itt hagyok mindent, indulok,
 egyszerűen elsétálok.

* * *

A télen itt futott át a farkas a szoroson.
 Nem számít, beszélj vagy ne szólj
 semmit, a farkas mindig fölismerhető.
 Fura dolog: nagyobb a lámpa, mint a csónak,
 ezek már most júliusban szigonnyal halásznak?

Ne szólj semmit, viszi a hangot
a víz, a tó, vitte már 2000 évvel
ezelőtt is, mikor valaki beszélni próbált, végig-
síelni a Genezáreti tó jegén.

* * *

Esik, szünet nélkül.
Nincs az életnek különösebb jelentősége.
Esik: a kénes eső volna már ez,
vagy csak úgy sír az ég?
Ó, mért hallgatsz így,
sok-sok imától
megfeketedett Madonna.
Miért állítottál
ilyen nehéz helyre.
Ne csupán összetört napokat adjál,
ne csak megrepedt éjszakákat.
Adjál néma és szótlan napokat.
Legalább méternyi fagyos földet.
A lélek egész táját, amit egyetlen
emlék tornya szúr át.
Végül add meg a szomorúság egész
kerek kenyerét,
melyet széles, lisztes tenyér formált.
És aztán hagyj aludni
a kenyérhez simulva
bizalommal, ahogy ernyedt kisbaba simul
anyja karjára.

* * *

A telehold éppen a tarkód mögött van:
az óra elszáll, síromnak éje rémít.

Igen, rémít.

Az Opera vörös plüsei között mindenki
meghal, bő ruhájukban a színpadra
dőlnék, amely már előkészítve,
tele vérrel. A maffia működik.

A homokból léptek hangja hallik, nem
Cavaradossi az, aki lépdél, én vagyok
a végtelen csillagos ég alatt.
És Danilo, a csődör harapdálja a halott füvet,
a múlt nyár rózsaleveleit, lépdelünk,

s jön velünk az éjszaka. Bárhogy verem
 az opera ajtaját és veri Danilo is,
 nem, nem nyílik. A helyzet az:
 meghaltunk, mindenki meghalt.

* * *

Esik, tudod-e, távoli
 szép szerelmesem,
 és az élet számomra úgy ahogy van
 abszurd dolog.
 Úgy esik, hogy sóhajtoznak a fák,
 én meg úgy de úgy vágyom
 szomorú rezzenéstelen tekintetedre.
 S a mosolyodra, mint a gyermekkor
 picike hangyabolyára, az őshazára,
 szomorú az immár örökre.
 Nem tudom fölfogni most az egészet, magamat sem,
 olyan abszurd,
 olyan szomorú eső.

* * *

Nagyon szomorú most az eső,
 most, hogy vágyakozik,
 egyáltalán nem értem.
 Olyan szomorú, abszurd eső,
 hogy szeretném egészen
 neked adni.
 Te vagy benne, távoli szerelmesem
 olyan bizonyosan, mint
 tenyeredben a sors vonalai.
 Olvass belőlük, aztán
 menj el.
 Mert föl nem foghatom mindezt,
 téged sem, az esőt sem,
 szeretlek.

* * *

Fekszem a padlón.
 A kutya nyaldossa fájó arcomat.
 Ragadozó a ragadozó arcát.
 Az eső úgy halad végig az úton,
 mint gyász kíséret.
 Nem szűnik, az ég fényessége

elvétegett tőlünk.
Elvétegett tőlem a mosolyod.
Fölkelek, megrázom magam
    aztán elbödülök,
    hívom a sötétséget.
Istenhozottal köszöntöm:
    jöjjön a sötét, távozzon a fény.
Távozzon a szerelmed, a fénye és minden.
Ledőlök a nyájam mellé:
    amit szabad Jupiternek,
    nem szabad azt az Ökörnek.
Szemhéjam súlyos lesz,
    az eső nem szűnik,
quandoque bonus dormitat Homerus.

* * *

Zörömbölnek a verebek a tető műanyaglemezen,
a lovak buzgó orrukkal a szénát
    tologatják.
Az éjjel eltört a vízvezeték,
    a csatorna nem szív,
    igaz, nincs is csatorna.
Odakinn pattog a fagy, egyáltalán
    nem evezésre való idő.
Mit csináljunk hát?
    Das tolle Jahr.
A kakas fölugrott a ketrec peremére
    és teljes erőből kukorékol,
    én meg valahogy
    másnaposnak érzem magam.
Aztán te kezdesz kukorékolni
    a nyeregszobában
    piros pulóveredben.
Attól félek, hogy lángra lobbansz
    s fölszállsz az égbe.
És vissza sem ereszkedsz
    többé.

* * *

Távol tőled. Távol van tőled az ősz.
    Aranyló gabonátáblái.
Az almafák és a berkenyék lehajtották
    súlyos ágaikat.

Sír a víz, a folyók, az egészen kicsi folyók:

ők valóban sírnak.

És a sötét mély mohatengerek,

az erdő összes levele.

Mikor így sír a föld,

az áttetsző égnek kell elbírnia

a szomorúságot.

A félénk vadrén, mely eltűnt még azelőtt,

hogyan észrevetted volna,

az is távol van tőled.

A sárga lepke egy pillanatig a vadszőlő

vesszői közt táncol, csak hogy rögtön távozzon is.

A napraforgók pedig lehajtják fejüket,

mint az alázatos öregek, akik

már távozóban vannak innen.

Az életem és minden távol van tőled,

erőtlen most a halál hatalma:

távol vagyok tőled.

Hanem mindezek fölött megjelent a szivárvány:

megáldja a szövetséget, amelyről nem tudok,

s amelyet, távol tőled, még nem értek.

* * *

Szimat a jajrózsa alatt nyugszik.

A kezes Tapsi is, Gunilla Rosa puha

nagy mancsának csontjait a rák robbantotta föl,

csuklója csillagos éggé foszlott,

rögtön látszott a képén s a röntgenfelvételen is.

A testén fekiüdtem és üvöltöttem.

Jácintot helyeztem az arcára

fehér jácintot a fekete arcra,

az útra.

Mikor a jó távozik a világból,

csak üvölteni lehet.

Halit Refik Karay elbeszélése

Puskás László fordításában

Az újtörök novellairodalom kiemelkedő mesteréről folyóiratunk 2003/1–2.számában (104. o.) már olvashattunk. Az alább közölt elbeszélés a Memleket hikâyeleri című novelláskötetből való. A fordítás alapját az isztambuli İnkılâp ve Aka kiadónál 1969-ben megjelent 4. kiadás képezi (124–134. o.). – A szerk.

A vándor hodzsa

Az udvari főiskolán végzett 1903-ban. Mivel rokona volt az egyik mabejndzsinek,¹ rögtön kapott is állást az oktatásügyben. Amikor azonban az alkotmányos monarchiát kihírdették,² már az első átszervezés alkalmával felmondtak neki. A régi rendszerben, amikor ezer kurus volt a fizetése, szép nagy házban lakott, és minden tekintetben kényelmesen élt. Jó szíve azonban mindenkor megóvta attól, hogy gyanús ügyekbe keveredjen. Nyugodt, csendes természetével nem keltett nagy feltűnést, így hát nyugodtan éldegélt.

Jó képességei és becsületessége ellenére mégis kipenderítették a hivatalból, csupán azért, mert a régi rendszerben nevezték ki. Mivel pártfogója huszonöt tagú családjával együtt ügyesen meglépett Isztambulból, senki sem akadt, aki az alkotmányos hőzöngés napjaiban föl merte volna karolni egy bukott rendszer tisztviselőjét. Így hát szegény Aszim tíz nap alatt koldusbotra jutott.

Beköltözött egy közepes szállodába, de a nyolcadik napon már csak két medzsidije³ lapult a zsebében. Aznap reggel esett az eső, és platinaszürke ruhájában, fehér cipőjében – esernyő nélkül – pocskék napnak nézett elébe. Eladta az óráját, aztán megvált kezelőitől és ingétől, amelyek a nagy hőségben amúgy is folyton bepiszkolódtak. Visszafogta az étkezést meg a dohányzást, olcsóbb szállodába költözött, végül azonban így is az éhség, a kiverttség, az elhagyatottság és a teljes reménytelenség maradt az osztályrésze. Ekkor fordult meg a fejében, hogy a Vezirhánban⁴ lakó földijeire fordul segítségért. Hiszen annak idején, amikor pártfogójának rezidenciáján és nyaralóiban szívesen látott, megbecsült vendég volt, ő is igyekezett felkarolni ezeket a hodzsákat⁵: pénzt, ételmet utaltatott ki nekik, elintézte, hogy járadékot kapjanak, sőt az egyiket műezzinnek is bejuttatta.

Az utolsó estén három és fél kurussal a zsebében ott maradt az utcán. Hat óra tájban beült egy kávézóba, majd zárás után napkeltéig ide-oda kóborolt, azt a látszatot

keltve, mintha éppen haza igyekezne. Végül, mielőtt még kinyitottak volna az üzletek, kialvatlanságtól véreres szemmel, éhségtől sápadt arccal, gyűrött ruhában és piszkos gallérral, a végsőkéig kétségbeesetten bement a hánba.

Amikor még hivatalba járt, nem sokat törődött azzal, hogy miből is élnek ezek az emberek, akik úgy kéthavonként beugrottak hozzá segélyért; csak annyit tudott róluk, hogy folyton pénzre van szükségük.

Átment az udvaron, felbaktatott a lépcsőn, és az egyik piszkos cella felé indult. A nyitott ajtó előtt Oszmán, a müezzin kuporgott felgyűrt ingujjban, és egy kis ibrikből vizet öntött meztelen karjára. Az abdesztet⁶ végezte. Odabent Ahmed a tarisznyáiban kutatott valami után, a sarokban pedig, a földön egy fiatalabb, kerek képű fickó, Fejzi hajtogatta a turbánját.

Előkelő földijük váratlan megjelenése mindannyiukat meglepte.

Aszim jó ideig a zavarával küszködött. Ez az élet, ez a nyomorúság, amit itt megpillantott, elrémítette. Átfutott az agyán, hogy legjobb lenne szó nélkül elosonni innen, még akkor is, ha utána még betegbb, még reménytelenebb lesz, mint ahogy idejött. Józan észére hallgatva mégis belátta, hogy mekkora szüksége van legalább egy priccstre, amin megalhat, hogy odakint még ezt sem fogja megelni, így végül rászánta magát, és elmondta, mi történt vele. Azt a látszatot próbálta kelteni, mintha nem azért jött volna, hogy itt maradjon velük, hanem csak azért, hogy a földijeinek kiöntse a szívét. Így hát a többiek azt hitték, hogy ugyanúgy, mint máskor, kiszártatva odébbáll. Amikor azonban észrevette, hogy félreértik, elvörösödött. Ismét arra gondolt, hogy elfut, elmenekül innen, ámde Oszmán, aki a legértelmesebb és a legtapasztaltabb volt három földije között, felfogta a helyzetet és megkérdezte:

– Hát akkor most mit csinálsz?

A kérdés kapóra jött Aszimnak: megmentette a további magyarázkodástól.

– Nem tudom, mi lesz velem. Hát ide jutottam – válaszolta, majd sírással küszködve leroskadt a priccstre. Erre mindhárman melléje kuporodtak, és együgyű közhelyekkel meg imára emlékeztető érthetetlen frázisokkal vigasztalni kezdték.

Sírástól eltorzult arcán hatalmas könnycseppek gördültek végig, és összekulcsolt kezére hullottak. Elcsukló hangon egyre csak ezt hajtogatta:

– Mi lesz velem, mi lesz velem?

Földijei zavartan toporogtak körülötte, nem is nagyon értették, miről van szó, és csak várakoztak, mint amikor azt lesi az ember, hogy egy ájult mikor tér végre magához.

Talán fél óra is eltelt. Oszmán már attól félt, hogy nagyon is elkésik az esedékes imáról.

– Mindjárt visszajövök – mondta, majd fölkelt és átment a szemközti mecsetbe. Ahmet meg kipenderült az utcára, hogy szőlőt és sajtot vásároljon. A szobában kettesben maradtak Fejzivel.

Hány éve már annak, hogy nem kell ilyen emberekkel együtt élnie egy hán zugában, nem kell olajmécsestől, bakancstól, nyeregtáskától bűzlő odúban, penész és korom közepette kínlódnia! Nyomorának már nyolcéves korában vége szakadt, amikor Isztambulba költöztek. Utoljára akkor éjszakázott hánban, mielőtt Trabzonban hajóra szálltak. Mostanáig szépen, tisztán, gondtalanul élt. A vízparti villában külön szobája volt,

a környéken az egyik szomszédban ott lakott a ruhakeményítő mester lánya, Isztematina is, akibe szerelmes volt. Mostani, nyomorúságos helyzetében egyre többször jutott eszébe Isztematina. Ó, milyen kacér, milyen pénzéhes lány volt! Ha most meglátná őt piszkos ingében itt a hán zugában, biztosan rá se hederítene, nemhogy az ölébe telepedne, mint egykor a vasalódeszka fedezékében.

Felállt. Kinézett a folyosóra, hogy jobban szemügyre vegye környezetét. A reggeli teájukkal száguldozó perzsák, a krákgova, köpködve mászkáló szofták,⁷ a pergő vakolatú falak, az ajtók hosszú sora mind azt az érzetet keltették benne, mintha csak átutazóban volna. A szobából kilépve nekidőlt a korlátnak, és az alatta nyüzsgő udvart bámulta.

Egy hatalmas platánhoz, amelynek két vastos ágáról már peregtek az őszi levelek, néhány számár volt kikötve. Közeliükben négy férfi kávézott a földön, élénk beszélgetés közben. A sarokban a borbély éppen egy koszos fickó fején járatta borotváját. Az udvar szélén álló szemeteskoscst öt-hat kutya ostromolta, köztük verebek ugrándoztak.

A nyitott ajtókon át be lehetett látni a szemközi szobákba. Imádkozó, csomagjaikkal bíbelődő, kuporgó emberi alakokat lehetett kivenni. A tetőről visszaverődő napsugarak körülnyaldosták az épületet, bekukkantottak a nyitott ajtókon, megcsillantak az udvar felvert porán és a szemeteskoscsi rakományán. Kívülről a menekültek szekereinek érdes nyikorgása, kutyaugatás, vitatkozó emberek lármája hallatszott be.

Mit csináljon? Maradjon itt? Hiszen az lehetetlen! Földijeit már két nap múlva indulnak, végigjárják a falvakat abban a reményben, hogy összekuporgatnak nyolc-tíz medzsidijét. Ezek a szofták, akik a ramadán végén minden évben eloszlának a kisvárosokba és a falvakba, bekaszírozhatnak egy kevéske pénzt, ráadásul fizetség nélkül esznek-iszznak. Akad közöttük mindenféle... Az egyik prédikál a mecsetben, a másik segít az imámnak vagy a parasztoknak; ahogy a helyzet kívánja. Aki jól megállja a helyét, öszszesporolhat valamit, sőt akár le is telepedhet.

Oszmán, aki közben visszatért a mecsetből, részletesen magyarázni kezdte a dolgot. Aszim behunyt szemmel gondolkozott. Maga elé képzelte ezeket a turbános embereket, akik vállukon tarisznyával, kezükben vándorbottal napokig menetelnek úttalan utakon egyik faluból a másikba, hegyen-völgyön át.

Megrémült, amikor elgondolta, hányszor kell majd éheznie, fedél nélkül maradnia, netalán még ezektől a műveletlen, együgyű emberektől is el kell válnia, akiket legalább ismer. Az éhség, a kiverttség miatt most olyan közel érezte magát hozzájuk, hogy máris valami ürügyet kezdett keresni, csak ne kelljen megválnia tőlük. A beszédhez azonban nem volt bátorsága, csupán annyit kérdezett:

– Hát én mit csináljak? Mi lesz velem nélkületek?

S amikor nem kapott választ, hozzáfűzte:

– Nem mehetnének együtt?

Oszmán olyan mereven bámult a többiekre, mintha föl sem fogta volna ezt a képtelenséget. Aszim azonban nem engedte, hogy elmenjen a fülük mellett.

– Nem lehet? Mit szóltok? – ismételte. Kényszerítette a választ.

Hosszas tanakodás kezdődött, eltartott tán egy óráig is. Világos volt, hogy Aszim sehova sem fordulhat: nincsen pártfogója, barátja, ismerőse. Hiszen az ismerősei olyan

nagybetűs Hazafivá, alkotmányosságért lelkesülő közéleti férfiúvá vedlettek át, hogy őt bizonyára szó nélkül kidobnák. Ezt maga is nagyon jól tudta: undorodott is tőlük, akárcsak az egész handabandázó, esztét vesztett isztambuli néptől.

Végül megszületett a döntés: Aszim velük mehet. A rajtalevőséget most rögtön eladja, helyette köpenyt, turbánt és gallértalan inget vásárol. Ha marad egy kis pénz, a napi eleségre kell költeni.

Most, hogy a dolog eldőlt, Oszmán keményen, katonásan kezdett Aszimmal beszélni. Kijelentette:

– Az út hosszú, fárasztó. Csak mész, mész... De mindenhol jól körül nézel, és azon vagy, hogy találj valami jó helyet. Én nem szólok bele. Mikor a magam helyét megtalálom, elköszönök. Nincs miért haragudnod, nekem is csak meg kell élnem... Nem igaz?

Aszim egyfolytában bólogatott. Mondhattak neki bármit, mindenre csak azt hajtogatta: „jól van, jól van”. Megkérdezte, mit csinálnak majd a falvakban. Elmagyarázták: vezetni kell az imádságot, olvasni kell a Koránból, meg kell tartani a prédikációt,⁷ segíteni kell a parasztnak a munkában, meg kell kedveltetnie magát az emberekkel, s főleg: nagyon jól kell kijönnie az imámmal. Még azt a helyet is meg kell fűjni, ahova leül. Akkor minden rendben van, nincs miért aggódnia.

Ezután egyedül hagyták szegény flótást a szobában, hogy aludjon és pihenje ki magát. Aszim, aki két héttel azelőtt még a Bristol szálló patyolat ágyában töltötte az éjszakát, most egy tarisznyát húzott a feje alá, úgy nyúlt végig a priccsen. Parázsként égő szemét behunyta. hogy kissé pihentesse.

Elgondolkozott: hogyan is tudta rászánni magát erre a hosszú és furcsa vándorlásra? Honnan is vette a bátorságot, hogy a soha nem próbált koldulásra adja a fejét, csak azért, mert Isztambulban, az utolsó két hétben – maflán és szégyenlősen – koplalt? Belátta, hogy mostani helyzete rohamosan megváltoztatta egész lényét. Amint földézte a milliányi idegen, ellenséges, rosszindulatú isztambuli ábrázatot, egyszeriben megértette, hogy indulásra kész földije mellett visszavedett az egykori, tízéves falusi gyerekké. A fővárosban eltöltött tizenöt év, a tanulás, az iskola hatása végül is gyöngének, felszínesnek bizonyult: nem tudta megakadályozni, hogy feltámadjon egykori önmaga. De ha már így történt, legalább a társaihoz fogható ügyes, élelmes vándor hodzsává kell lennie.

Kissé később ismét felriadt. Most egészen közel érezte magához a főiskolát. Eszébe jutott, hogy az oklevelét a nyaralóban, az egyik fiókban hagyta. Körülnézett a sötét szobában: a sarokban egy Korán rajzolódott ki a tartópultján. Pillantása először csodálkozva, majd mindinkább elmélyülten tapadt a szent könyvre, amely ebben a nyomorúságos cellában is vigaszt ígért. Annak biztos tudatában, hogy végre már nem fog éhezni, ismét lehunyta szemét.

Kartal és Gebze érintésével tizenegy napi gyaloglás után elérték Izmitet, ahol Oszmán szívósságának köszönhetően egy-egy működési engedélyt is szereztek az előljárástól. Aszim mindeközben rendszeresen elvégezte a napi ötszöri előírt imát, anélkül, hogy akár egyetlen alkalmat is elmulasztott volna. A kis falusi mecsetekben pedig, amelyekbe időnként betértek, még arról az alkotmányos monarchiáról is tartott egy-egy jó prédikációt, amely koldusbotra juttatta őt.

Megnyerő, dallamos orgánuma, egyszerű, törökös kifejezésmódja volt. A körben térdeplő parasztok, akik kevésbé arabos,⁸ dörgedelmeiktől is mentes beszédjét hallgatták, igen elcsodálóztak azon, hogy mennyire szokatlanul prédikál. Szép szavaiban, amelyeket jól értettek, valahogy nem érezték a szentbeszéd zsongító és sötét hangulatát. Szinte kóstolgatták a beszédet, mint az olyan ételt, amit először eszik az ember. Részben Aszimot, részben saját magukat hallgatták, s egy idő múlva mintha évek óta nem hallott anyai hang érintette volna meg a szívüket, valami elfogódottsággal vegyült jó érzés lett úrrá rajtuk.

Aszim hamarosan olyan jó vándor hodzsza lett, hogy Oszmán elismerését is kívívta.

Az Izmitből induló komphajó ingyen vitte át őket Karamürszelbe, aztán folytatódott a gyaloglás.

A kékeszöld bozóttal takart hegyek közt vörös földutak kanyarogtak; talán a viharok, az áradások, az olvadás vájták maguknak azokat a tekergő, homokos ösvényeket, amelyeket aztán átkelő falusiak, szekerek, nyájak nyoma szélesített úttá. Az őszi hajnalok ködbe fullasztották a lejtőket, éjszakánként dér hullott a csillagos égből, s ezüstszínnre változtak a szegényes háztetők. A mezők pedig egyre az őszi esőt várták, hogy újra zöldellhessenek.

Egyre beljebb jutottak. A török honfoglalás kezdetén ezek az eldugott helyek jó rejteteket kínálhattak a vitézeknek, akik olyan feszülten figyeltek sátraik körül, mint a vacskától messze elkóborolt tigris.

Egyik éjjel aztán dörgéssel-villámlással megérkezett az eső. Úgy ömlött, hogy a hegyekből lezúduló víz köveket sodort magával. Már harmadik napja esett, és ez a három nap teljesen tönkretette a kis karavánt, amely az időnyerés reményében szinte megállás nélkül folytatta útját. Aszim annyira megbetegedett, hogy az első útba eső faluban ott kellett maradnia: az imám házában húzta meg magát. A többiek, mivel a faluban nem volt számukra hely, elbúcsúztak tőle, és továbbmentek.

Aszim nagyon beteg volt. Felszökött a láza, szemét nem bírta nyitva tartani. Szinte haldokolt a forróságtól, csontjaiban fájdalom lüktetett. A földszinten, az istálló és a konyha között volt egy fűtetlen, földes helyiség, ott leterítették neki valami pokrócot – „Itt lefekhetsz!” –, azzal magára hagyták. Úgy vonaglott, mint egy agyonkínzott szerencsétlen macska; tarisznyáját a feje alá húzta, és összeszorított fogakkal ott maradt eszméletlenül.

...Vajon az elérhetetlenül távoli Isztambulban is esik most az eső? Kényelmes, fehér, hűvös ágya mióta üres már; lehet, hogy örökre üres marad? Isztematináék eresze most is csepeg, most is bepiszkolja az ingeket?

Végighúzta kezét kiszáradt ajakán, amely olyan volt, mint egy bogár két sárga szárnya. Egész múltja föltolult benne, és szivárogni kezdtek a könnyei. Valahogy megütötte a fülét, hogy másnap este kezdődik a ramadán. Az isztambuli ramadánra gondolt. Az ünnepi sokadalom, a sokadalomban árult ásványvizek, üdítők jutottak eszébe. Minaretek közé kifeszített girlandok, kivilágított utcák, földíszített színházhomlokzatok vonultak előtte. Este egy kis levesért rimánkodott.

Miközben Aszim majd negyven fokos lázzal feküdt a szobában és Isztambul után sóvárgott, hirtelen megjelent az imám – ötvenen jócskán túl járó, alacsony termetű,

bozontos hajú-szakállú, reszketeg kezű, rideg tekintetű, viaszsárga ember –, és ijesztő hangon megszólalt:

– Ide figyelj! Ha egy kicsit jobban leszel – holnap, vagy holnapután –, eltakarodsz innen, és mész a dolgozra! A mi falunknak nem kell se hodzsa, se molla. Mindenféle jöttmentnek nálunk nincs pénz!...

Ha Aszim csak a fejét is fel bírta volna emelni, akkor éjjel föltétlen öngyilkos lesz, hogy véget vessen ennek a kínszenvedésnek. Félrebeszél, rémálmaiban azt képzelte, hogy mérget kever magának. Eszébe jutott a pisztolya, amit annak idején elajándékozott.

Még három napon át gyötrődött. Ahogy azonban az idő tisztult, a láza is csökkent, megszűnt a fájdalom. Másnap végre lábra állt, elkészönt az imámtól és útnak eredt.

A falu közepén egy kis tér volt. Ide nyílt két – lugassal díszített – kávézó, egy szatócsüzlet, valamint a kovácműhely. A házak előtti lócák, zsámolyok zsúfolásig teltek üldögélő, szunyókáló emberrel. Négy-öt kutya bóbiskolt a földön, a kapirgáló tyúkok között. Itt is, ott is trágyakupac tornyosult, piszkos levében libák, kacsák tocsogtak.

A falu jó módúnak és barátságosnak tűnt. Volt egy kis erdeje és egy csörgedező patakja, ami most, az esőzés után alaposan megáradt. A patakon túl hatalmas mező nyúlt el, tarkabarka színeivel festő ecsetjére kívánczolt. A békésen füstölgő kémények, a rács nélküli, hófehér függönyös ablakok hirtelen fölébresztették szegény Aszimban a vágyat: pihenni, maradni, idegyökerezni.

Lassú léptekkel, jobbra-balra köszöngetve betért az egyik kávézóba, és az első kínálkozó székre leroskadt. A kölcsönös halk üdvözlés után mindenki elhallgatott. Volt, aki térdét átfonva üldögélt, míg más a falnak támasztotta fejét, s összekulcsolt keze volt a párnája. Néhányan meghúzódtak a sarokban, szemük a sűrű ásítozástól alig látszott, másokról pedig nem lehetett tudni, hogy bóbiskolnak-e, vagy éppen gondolataikba merülnek. Odakint – a tyúkok és kacsák kivételével – ugyan semmi sem mozgott, de az egész tájék frissen ragyogott az eső utáni napsütésben. Jó ideig csend volt, aztán a falu túlsó végén megszólalt a déli ezán.⁹ Péntek lévén, a parasztok a mecsetbe indultak. Közben Aszimhoz odafordult egy alacsony ember – szalagszerű körszakállával egykori hivatalsegédjét juttatta eszébe –, és megkérdezte:

– Te vagy az a molla, aki az imámnál feküdt?

Aszim igenlően válaszolt, és mellesleg odavetette:

– Miféle falu ez?

– Pinarlı. Hát te hova való vagy?

– Isztambuli. Ott jártam ki az iskolát, de minden évben prédikáltam is. Az idén a falvakat járom.

– Ismered-e Ahmed hodzsát a Szülejmánije dzsámiból?

– Igen. Tanárom volt.

Aszim ugyan nem mondott igazat, de fel akarta hívni magára a falusiak figyelmét. A körszakállú ismét megszólalt:

– Ma az imámunk az imádság után bemegy a városba; gyere, prédikálj helyette!

Elindultak a mecsetbe. Az út mentén itt is, ott is trágyahalmok, baromfiak sűrűsödtek, a tárt kapukon át istállók sötét deszkateteje és futkosó gyerekhad látszott. Egy

kútnál három-négy asszony álldogált: arcuk teljesen eltűnt valami sötét lepel alatt, derekukat széles kendő fedte. Ha férfi közeledett, rögtön hátat fordítottak, fejüket pedig összedugták. Vaskos, meztelen lábszáruk csaknem térdig szabadon maradt.

A fák közt megbúvó deszkamecsetnek még sadírvánja¹⁰ sem volt. A víz, amelyet a fakávájú kútból rúd segítségével húztak, egy kivájt fatönk belsejébe ömlött, amely azonban eresztett, és a környéke csupa sár volt. Akik mosakodni jöttek, ide-oda ugrándoztak, s közben ette őket a méreg. Aszim csodálkozott: miért nincs annyi eszük, hogy egy kis vízelvezető csatornát ássanak, ami rögtön segítene a bajon.

Miután elvégezték az imát, a fiatalok egy része távozott. A gyülekezet többsége azonban hallani szerette volna a prédikációt, ezért a korántartó pult köré tömörült. Aszim a pult mögött foglalt helyet. Kis ideig elnézte a borostyános, zöld ablakokon betóduló napsugarakat, a nyitott ajtón át idelátszó erdőszéli fákat. Aztán jellegzetes, szép török kiejtésével, lágy, dallamos hangon beszélni kezdett.

Először most is az értetlenség jelei mutatkoztak: az arcokon elképedés tükröződött. Később azonban simulni kezdtek a ráncok, s jóindulatú érdeklődés tűnt fel a szemekben. A falu bírása – a körszakállas, posztónadrágos ember – valamit már sejtett a hodza tudományáról, s most behunyt szemmel figyelt: ahol egy-egy szófordulat vagy a gondolatmenet megnyerte a tetszését, rábólintott vagy fölsóhajtott. A beszéd az alkotmányos monarchia dicséretével kezdődött, majd részleteiben is körbejárta témáját: összesen mintegy másfél óráig tartott. Aszim jó néhány vallásjogi művet ismert, s jobb gondolataikat most sorjában előadta. Végül becsukta a könyvet, amelynek segítségét a beszéd közben egyáltalán nem vette igénybe, és elhallgatott.

A körszakállas – bizonyos Lázoglu – akkor magához intette, és határozott hangon így szólt hozzá:

– Itt töltöd a Ramadánt, nálam ellakhatsz. – Aszim igent mondott. Amikor az imám este visszaért a városból, azt látta, hogy a jöttment hodza a bíró mellett üldögél a kávézóban, az emberek pedig tisztelettel félkört formálnak körülötte. Az imám fülelt, s magában el kellett ismernie, hogy a fiatalember valóban megnyerően beszél.

Napnyugtakor hazatért a gulya. A tehének, borjak bőgése handzsárként elevenítette föl szívében a fájdalmat: idegenben volt. Éjszaka árnyak ringatóztak a hófehér függönyökön: a holdfényben platánok kopár ágai táncoltak az ablak előtt.

Elmúlt a ramadán, de nem hagyták elmenni. Beadványt írt, tanácsot adott: a jogszerű imám tekintélye mind rá – egy vándor hodzsára – szállt. A zsandárok csak vele tárgyaltak, a tizedszedők csak neki mondták el ügyes-bajos dolgaikat, az őrző pedig már előreköszönt, ha vele találkozott a határban. Az iskolában az ábcét gyakoroltatta, s folyton helyettesítenie kellett az imámot, aki már ki sem akart mozdulni a házából.

Egy nap a körzeti megbízott látogatta meg a falut. Aszimot egy régi iskolatársára emlékeztette az ember, mégsem ment ki hozzá. Csak az ablak mögül figyelte a hosszú kabátos, simára borotvált fickót, ahogy elhalad a zsandárral. Határozott ellen-szenvet érzett.

Végül egy este azzal a hírellel örvendeztették meg, hogy az előljáróság hivatalos beadványban kérte: nevezzék ki őt imámmá. Aszim megdöbben azon, hogy végleg itt akarják tartani:

– Hogyan? Most már örökre itt? – riadozott magában. – Na nem, azért az lehetetlen.
– De amikor látnia kellett, hogy egész éjjel szakad a hó, s hallgatta a vihar vad süvítését, mégis elszánta magát.

Másnap az imám kisfia felkereste a kávézóban, és az apjához hívta.

A szerencsétlen öregember betegen feküdt az ágyában. Arcát olyan mély szomorúság árnyékolta be, hogy amikor a tűzhelyen égő rönk fénye rávetült, szinte halálfejnek látszott. Kiszáradt torkából először csak krákogás tört föl, majd lassan formálódni kezdtek a szavak:

– Fiam – mondta –, te fiatal vagy, tanult vagy, ügyes vagy. Akárhova mész, meg tudod szerettetni magadat. Látod, én már öreg vagyok, hat gyerekem, két feleségem marad éhen, az egész családom földönfutó lesz. Mit csináljak ilyen hóban, ilyen télben? Hová menjek? Miből éljek? Szánj meg, menj el innen, ne vedd el a helyemet, ne vedd el a kegyeremet, ne csinálj belőlem koldust!... – Szava ismét köhögésbe fulladt, de kinyögte:

– Amit csinálsz, bűn. De az Isten nem késik, nem felejt!

Aszim csak állt, csak állt, zavartan és büntudattal: nem tudta, mit válaszoljon. A szomszéd szobából gyereksivaj hallatszott, odakint ismét ítéletidő készült, az öregember pedig egyre ijesztebbnek tűnt. A vándor hodzsa végül néhány szót motyogott és kiment a szobából. Be sem nézett a kávézóba, egyenesen hazatért.

A vezirhánbéli barátaira gondolt, és elképedt azon, hogy annyi idő óta egy sem keresi, egy sem érdeklődik utána. Aztán Isztambul és Isztematina után fogta el a vágó, és egész éjjel kesergett.

Bár a faluban biztonságban és kényelemben volt, most mégis úgy érezte, hogy zsebében a harminc medzsidijével rögtön vissza kell ténnie Isztambulba.

– Majd csak találok munkát, majd csak lesz valami szállásom – ábrándozott magában. Aztán az éhező, beteg imám meg a gyerekei jutottak eszébe, s fölháborították a falusiak, akik képesek lennének feláldozni azt a szerencsétlen, nyomorult vénembert. Közben az új kormány is eszébe jutott, amely ugyanilyen kérlelhetetlenül hajította őt az utcára. Hosszasan eltöprengett azon, hogy miért talál helyet a szívekben folyvást az árulás, az önkény; de nem tudott válaszolni. Dühös bosszúvágy támadt föl benne az imámjukat elűzni szándékozó parasztok ellen, de azok ellen is, akik miatt ő maga lett földönfutóvá.

Alighogy megvirradt, magára kanyarította köpönyegét, arca elé tekerte sálját, fölmarkolta a tarisznyáját – benne az odarejtett medzsidijékkal –, és kilépett az utcára.

Az alvégen indulóban voltak a szeneskocsik. Kakas kukorékolt, a közeli házakból egy-két köhintés hallatszott. Aztán újra elült minden nesz.

Aszimnak feltűnt, hogy az éjszakai vihar ellenére kevés hó esett: éppen annyi, ami elfedte a sarat. Azt is észrevette, hogy egészen vékony jégréteg borítja a patakot és a tócsákat. Felnézett a szürkülő égre, s közben érezte, hogy elállt a szél. Ereszkedni kezdett a lejtőn. Úgy indult útnak, mint egy lázbeteg, akinek fogalma sincs arról, valójában mit cselekszik.

Jegyzetek

- ¹ *Mabejindzsi*: Azok a hivatalnokok, akik az oszmán korszakban az udvar és a külvilág közti kapcsolatot intézték. Például tudatták a szultán parancsait az illetékesekkel, illetve az emberek kéréseit továbbították az udvar felé.
- ² 1908. július 23-án a nacionalista „Ifjú Törökök” vették át a hatalmat, és bevezették az alkotmányos monarchiát (törökül: Meşrutiyet).
- ³ *Medzsidije*: Régi ezüstpénz.
- ⁴ *Hán*: karavánszeráj. (A török a *szeráj* szót „palota” értelemben használja.)
- ⁵ *Hodzsa*: Muzulmán vallási előljáró; tanár. Itt muzulmán teológus hallgató.
- ⁶ *Abdeszt*: rituális mosakodás, amelyet az ima előtt el kell végezni.
- ⁷ *Szofta*: muzulmán teológiai tanuló.
- ⁸ A Korán és a prófétai hagyomány nyelve az arab, ezért a vallási szövegekben redszerint sok az arab kifejezés.
- ⁹ *Ezán*: A müezzin imára hívó éneke.
- ¹⁰ *Sadirván*: A dzsámi udvarán található csorgókút, amelynél a rituális mosakodást végzik.